

Zasady przemieszczania świń w strefach i obszarach dotkniętych afrykańskim pomorem świń

Zygmunt Pejsak¹, Włodzimierz Skorupski², Jacek Kucharski², Katarzyna Lasiecka², Krzysztof Niemczuk¹

z Państwowego Instytutu Weterynaryjnego – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach¹ oraz Głównego Inspektoratu Weterynarii²

Od wykrycia pierwszego przypadku afrykańskiego pomoru świń (ASF) w Polsce (14 lutego 2014 r.) minęło około 30 miesięcy. Ku zaskoczeniu ekspertów, przede wszystkim z Europy Zachodniej, w okresie pierwszych 28 miesięcy od wprowadzenia wirusa ASF (ASFV) do Polski dynamika szerzenia się tej choroby w naszym kraju była stosunkowo wolna. Do 24 czerwca 2016 r. ASF

występował przede wszystkim w populacji dzików na terenie 3 powiatów (białostocki, hajnowski i sokólski). We wspomnianym okresie stwierdzono w Polsce 80 przypadków ASF i 3 ogniska tej choroby (**tab. 1**).

Do wspomnianego okresu ASFV przebiecził się na odległość około 33 km od granicy wschodniej – w kierunku zachodnim. Wzdłuż granicy wschodniej ASF

rozprzestrzenił się w omawianym okresie na odległość około 100 km. Nie wiadomo, czy źródłem ASFV dla kolejnych przypadków choroby wzdłuż granicy były polskie ogniska pierwotne, czy też chore dziki przekraczające granicę. Biorąc pod uwagę migrację dzików, należy stwierdzić, iż podczas swojego życia przebywają w rewirze około 10–15 km. Nie zaobserwowano również różnic w migracji dzików w latach 2014–2015 oraz w czasie obecnym (do 26 sierpnia; **ryc. 1**).

Sytuacja uległa istotnej zmianie po stwierdzeniu czwartego ogniska choroby we wsi Bielszczyzna w powiecie Hajnówka – w chlewni liczącej około 40 loch i w sumie 270 świń. Dzień ten można uznać za przełomowy (w sensie negatywnym) w odniesieniu do sposobu i dynamiki szerzenia się ASF w Polsce. Od tego momentu do chwili pisania niniejszej publikacji (20 września) stwierdzono w Polsce kolejnych 17 ognisk choroby. Wektorem w jej szerzeniu się stały się od

Tabela 1. Analiza odległości ognisk i przypadków ASF u świń i dzików w okresie od 18 lutego 2014 r. do 22 czerwca 2016 r.

Przedział czasowy	Numer ogniska/ przypadku	Maksymalna odległość ogniska/przypadku od granicy z Republiką Białorusi
18 lutego 2014–22 czerwca 2016	1–3 (3 ogniska)/ 1–95 (95 przypadków)	13 km (ognisko 2) 33 km (przypadek 83)
22 czerwca 2016 – obecnie	4–18 (17 ognisk)/ 96–111 (16 przypadków)	115 km (ognisko 8) 21 km (przypadek 96)

tęgo momentu przede wszystkim: będące w nielegalnym obrocie chore warchlaki, tkanki dzików i świń zanieczyszczone ASFV, zanieczyszczona wirusem słoma i prawdopodobnie kontakt świń z odchodami siejących wirusa dzików przebywających w pobliżu, czy wręcz na terenie nieogrodzonych gospodarstw. W porównaniu do sytuacji w 2014 i 2015 r., kiedy odległość najdalej wysuniętego w kierunku zachodnim ogniska ASF w Polsce nie przekraczała 13 km od granicy z Republiką Białorusi, w 2016 r. (wrzesień) tak samo mierzona odległość wynosiła 115 km (ognisko 8; **ryc. 2**).

Tak jak to przewidywano, w związku z poważnymi zaniedbaniami w zakresie przestrzegania zasad bioasekuracji przez znaczny odsetek zlokalizowanych na Podlasiu właścicieli gospodarstw drobnotowarowych oraz ciągle ich niską świadomością, co do zagrożenia ASF wirus został wprowadzony do wielu drobnotowarowych chlewni zlokalizowanych na obszarze trzech województw.

Biorąc pod uwagę dynamiczny rozwój niekorzystnej sytuacji w zakresie ASF we wschodniej części naszego kraju, można wyrazić pogląd, że bez jak najszybszego, wprowadzenia rygorystycznych działań w zakresie likwidacji wszystkich, zlokalizowanych na obszarze trzech wymienionych województw, chlewni nie przestrzegających podstawowych zasad bioasekuracji i bez zdecydowanych działań odnośnie do istotnego ograniczenia (do maksymalnie 0,5 dzika/km²) populacji dzików, a także aktywnego poszukiwania i utylizacji wszystkich padłych dzików – szczególnie w strefach występowania ASF – ograniczenie dynamiki szerzenia się ASF w populacji świń będzie niezwykle trudne.

W ślad za szerzeniem się ASF w populacji dzików i świń coraz większe problemy ujawniają się w obrocie trzodą chlewną przebywającą w tworzonych przez wojewodów na wniosek powiatowych lekarzy weterynarii obszarach: zapowietrzonym i zagrożonym.

Jednocześnie, a może przede wszystkim (jeżeli chodzi o skalę) wpływ na ograniczenia w obrocie zwierzętami – mają związane z regionalizacją – regulacje UE dotyczące tworzenie obszarów, w których

obowiązują restrykcje w zależności od stopnia zagrożenia ASF u świń i dzików – decyzja wykonawcza Komisji Weterynaryjnej UE nr 2014/709/UE w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do ASF w niektórych państwach członkowskich i uchylająca decyzję wykonawczą 2014/178/UE. Obszary te określane są nazwami: obszar ochronny (I), obszar objęty ograniczeniami (II) i obszar zagrożenia (III; **ryc. 3**).

Ponadto Komisja Europejska utworzyła – wyjątkowo dla naszego kraju – strefę obejmującą obszar zapowietrzony plus obszar zagrożony wokół ognisk (5, 7, 8, 9, 10, 12; strefa „różowa”) tzw. „w paski”.

Wielkość wymienionych obszarów określana jest na podstawie oceny sytuacji epizootycznej w zakresie ASF w danym kraju oraz analizy ryzyka szerzenia się choroby przez Komisję Europejską, o czym informowany jest Główny Lekarz Weterynarii (GLW).

Zasady przemieszczania świń pomiędzy gospodarstwami i z gospodarstw położonych na obszarach objętych restrykcjami, ustanowionych przez wojewodów i Komisję Europejską, zaprezentowano w sposób ogólny poniżej.

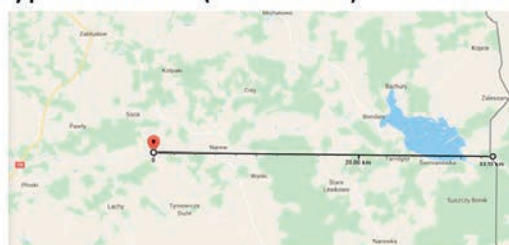
Principles of translocation of pigs in zones and areas affected by African swine fever

Pejsak Z.¹, Skorupski W.², Kucharski J.², Lasiecka K.², Niemczuk K.¹, National Veterinary Research Institute, Pulawy¹, General Veterinary Inspectorate, Warsaw²

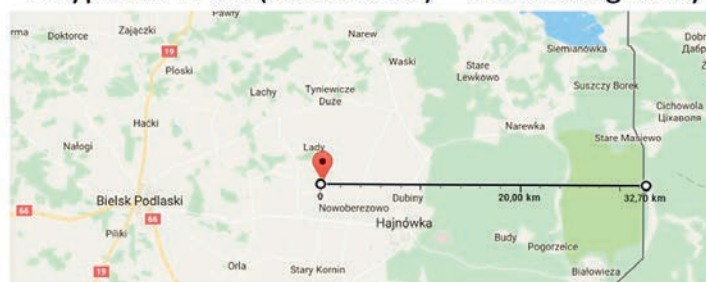
The paper is presenting the epidemiology of African swine fever (ASF) in Poland. The evaluation covers the period of 30 months from discovering the first ASF case in the wild boar (February 14, 2014). During the 28 months of this period the dynamics of disease spreading was relatively slow. Since June 24, 2016, most of all in the population of wild boar, in the area of 3 counties of the district Podlasie. The dynamics of ASF spreading has changed dramatically when animals in a farm with 40 sows and 270 pigs in total became infected in June 2016. Then, further 17 swine herds were found ASFV positive in virological examination. The main carriers of the ASF virus were young fatteners (weighting over 25 kg), translocated illegally to other farms. In order to stop the spreading of the infection very strict governmental control of the translocation of pigs was organized and implemented, basing on the recommendations of the EU. Depending on the situation, the endangered parts of the country: Podlasie; Lubelskie and Mazowieckie districts were subdivided, each one into three areas called: 1) protected, 2) with restrictions, 3) endangered. In the infected area of the 3 km radius, the movement of swine of all ages was forbidden for 40 days, if no further cases of ASF were identified. Other regulations that are connected with the ASF control, aiming to eradication of the disease in Poland, are given in this paper.

Keywords: African swine fever, epidemiology, wild boar, domestic swine, Poland.

Przypadek nr 83 (7.01.2016) – 33 km od granicy

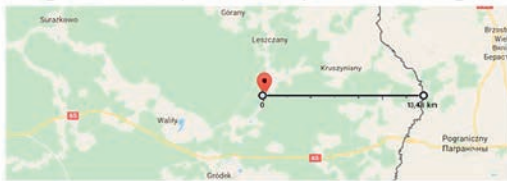

Przypadek nr 96 (28.06.2016) – 21 km od granicy

Ryc. 1. Analiza występowania przypadków ASF u dzików w latach 2014–2016. Najdalej wysuniętym na zachód przypadkiem był nr 83 oddalony 33 km od granicy z Republiką Białorusi

Ognisko nr 2 (7.08.2014) – 13 km od granicy

Ognisko nr 8 (10.08.2016) – ok 115 km od granicy

Ryc. 2. Porównanie odległości od granicy z Republiką Białorusi podczas występowania ognisk ASF u świń w latach 2014–2015 (ognisko nr 2) oraz w 2016 r. (ognisko nr 8)

Obszar zapowietrzony

W obszarze zapowietrzonym – o promieniu (od ogniska) co najmniej 3 km zakazuje się: wywożenia świń z gospodarstwa przez 40 dni od dnia wstępnego oczyszczenia i dezynfekcji w ognisku choroby oraz ich transportu po drogach publicznych i wewnętrznych, z wyłączeniem dróg wewnętrznych w gospodarstwie. Jeżeli nie stwierdzi się w obszarze kolejnych ognisk, to po upływie 40 dni od zakończenia wstępnego czyszczenia i odkażania na wniosek właściciela

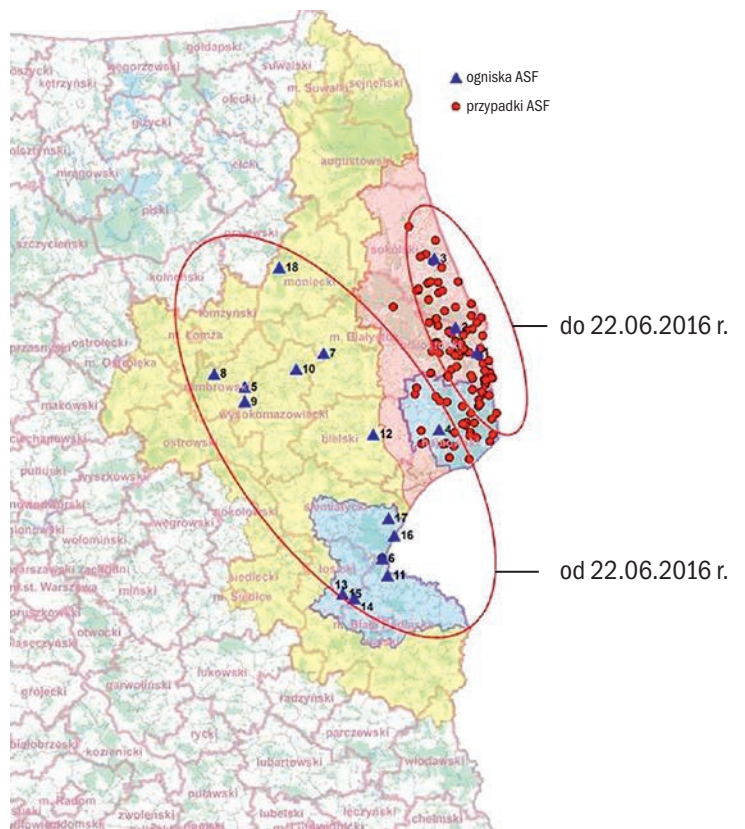
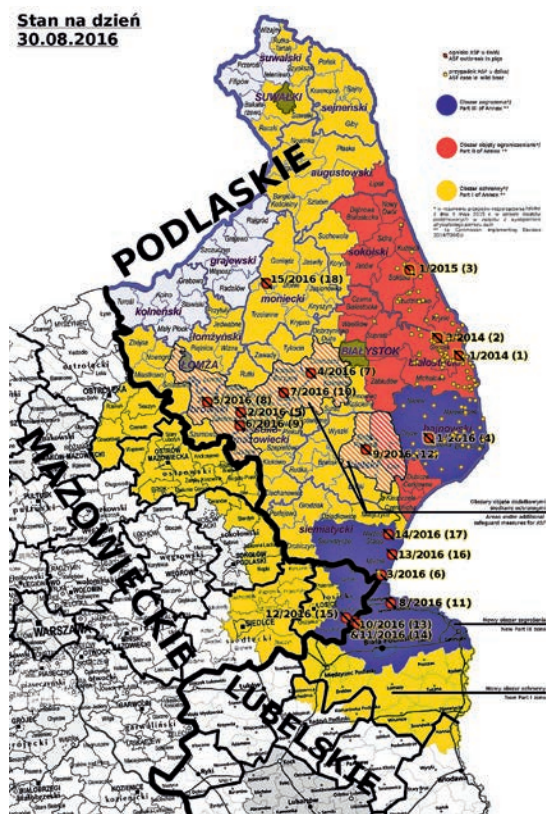
świń powiatowy lekarz weterynarii może wydać decyzję, w której wyraża zgodę na przemieszczenie świń z gospodarstwa, przy spełnieniu określonych w rozporządzeniu MRiRW z 6 maja 2015 r. w sprawie zwalczania afrykańskiego pomoru świń (Dz.U. 2015 poz. 754) dodatkowych wymogów. Warunkiem wydania zgody jest m.in. wykonanie badań laboratoryjnych w kierunku ASF (wynik ujemny) krwi pobranej od świń przeznaczonych do uboju lub zabicia oraz przeprowadzenie badania klinicznego świń 24 godz. przed ich przemieszczeniem.

W przypadku wystąpienia kolejnych ognisk choroby, na wniosek posiadacza świń po upływie 40 dni od dnia określenia obszaru zapowietrzonego, biorąc pod uwagę dobrostan zwierząt, powiatowy lekarz weterynarii może wyrazić zgodę na wywóz świń z gospodarstwa do rzeźni lub zakładu utylizacyjnego, w którym świnie zostaną zabite. Podobnie jak poprzednio konieczne jest zbadanie laboratoryjne i kliniczne świń. Wspomniane 40-dniowe terminy mogą zostać skrócone, jeżeli w danym gospodarstwie na podstawie badań laboratoryjnych próbek pobranych zgodnie z intensywnym schematem wykluczono ASF (zgodnie z decyzją Komisji 2003/422/WE).

Chlewnia, w której wystąpiło ognisko, które zlikwidowano, może być ponownie zasiedlona świniami wskaźnikowymi po 40 dniach od dokonania ostatecznej dezynfekcji wszystkich pomieszczeń. Po kolejnych 45 dniach od momentu zasiedlenia chlewni wspomnianymi zwierzętami powinny one zostać przebadane laboratoryjnie w kierunku ASF. W przypadku uzyskania wyłącznie wyników ujemnych chlewnia może zostać zasiedlona świniami zgodnie z potrzebami właściciela gospodarstwa.

Obszar zagrożony

W obszarze tym – sięgającym co najmniej 7 km poza obszar zapowietrzony – zakazuje się wywożenia świń z gospodarstwa przez 30 dni od dezynfekcji wstępnej

Ryc. 3. Obszary związane z ograniczeniami w związku z występowaniem ASF: ochronny – żółty (I), objęty ograniczeniami – czerwony (II), zagrożenia – niebieski (III)

przeprowadzonej w ognisku zlokalizowanym w obszarze zapowietrzonym oraz ich transportu po drogach publicznych i wewnętrznych, z wyłączeniem dróg wewnątrz gospodarstwa. Jeżeli nie stwierdza się nowych ognisk, to po upływie 30 dni od dnia zakończenia wstępnego oczyszczenia i dezynfekcji w ognisku powiatowy lekarz weterynarii może wydać zgodę na wywiezienie świń z gospodarstwa do rzeźni lub zakładu utylizacyjnego. W wyjątkowych przypadkach (ze względu na dobrostan, po upływie 40 dni od określenia obszaru) świny mogą być wywiezione do innych gospodarstw znajdujących się wyłącznie w obszarze zapowietrzonym lub zagrożonym. Przy czym informacja o tym musi zostać przekazana Komisji Europejskiej (poprzez Głównego Lekarza Weterynarii). Warunkiem wywozu świń w każdej z wymienionych sytuacji jest między innymi wykonanie, w odpowiednich terminach, badań laboratoryjnych i klinicznych świń przeznaczonych do wywozu.

W obszarze zagrożonym trzydziestodniowy okres na wywóz może zostać skrócony do 21 dni, a czterdziestodniowy do 30 dni, jeżeli w danym gospodarstwie na podstawie badań laboratoryjnych próbek zbadanych zgodnie z intensywnym schematem (5% prewalencja) wykluczono ASF.

Odblokowanie obszaru zapowietrzonego w całości może nastąpić najwcześniej po 45 dniach od dnia ukończenia wstępnego czyszczenia i odkażania w ogniskach ASF, po pobraniu próbek ze wszystkich gospodarstw w tym obszarze i poddaniu badaniu świń w tych gospodarstwach. W przypadku uzyskania wszystkich wyników ujemnych powiatowy lekarz weterynarii zdejmuje rygory. Można skrócić okres ich obowiązywania do 30 dni, jeżeli w gospodarstwach położonych na tym obszarze wykluczono chorobę na podstawie intensywnego programu pobierania próbek w tych stadach. Analogiczne okresy dla obszaru zagrożonego wynoszą odpowiednio 40 i 20 dni.

Obszar zagrożenia („niebieski”) tworzony jest na co najmniej 12 miesięcy od ostatniego ogniska. Przemieszczanie zwierząt w obrębie strefy „niebieskiej” możliwe jest między gospodarstwami i do zakładów uboju bez przeprowadzania badań laboratoryjnych. Wymagane są natomiast świadectwa zdrowia oraz badanie kliniczne zwierząt przeprowadzone 24 godziny przed planowanym przemieszczeniem zwierząt. Należy zaznaczyć, że przemieszczanie żywych zwierząt pomiędzy dwoma powiatami w obrębie strefy „niebieskiej” odbywa się za zgodą obu terenowo właściwych powiatowych lekarzy weterynarii.

Zwierzęta mogą zostać ubite w rzeźni znajdującej się w strefie „niebieskiej”, a mięso po uboju znakowane jest pięciokątnym

znakiem, jego dystrybucja musi być ograniczona do obszaru strefy „niebieskiej”.

Przemieszczanie zwierząt poza obszar strefy „niebieskiej” możliwe jest w chwili obecnej tylko do rzeźni wyznaczonej przez terenowo właściwego powiatowego lekarza weterynarii na wniosek właściciela rzeźni. Informacja o takiej prerogatywie musi zostać notyfikowana w Komisji Europejskiej. Zakład uboju zwierząt musi posiadać procedury gwarantujące wyodrębnienie cyklu ubojowego zwierząt pochodzących z obszaru strefy „niebieskiej”, poprzez zagwarantowanie całkowitej separacji partii zwierząt i mięsa pochodzących z różnych stref (1 dzień ubojowy – 1 strefa). Mięso po uboju znakowane jest znakiem w kształcie koła. Jego dystrybucja ograniczona jest wyłącznie do obszaru Polski.

Żywych prosiąt nie można wywozić ze strefy „niebieskiej” do momentu implementacji art. 3a decyzji Komisji 2014/709/UE. Należy pamiętać, że polskie rozporządzenie MRiRW z 6 maja 2015 r. nie przewiduje możliwości przemieszczania prosiąt z gospodarstw położonych na obszarze zagrożenia („niebieskim”) do innego gospodarstwa znajdującego się na obszarze objętym ograniczeniami („czerwonego”), ani do żadnego innego obszaru Polski w celu ich dalszego odchowu.

Wyżej opisana możliwość wywozu prosiąt do gospodarstwa położonego w strefie „czerwonej” została przewidziana w art. 3a decyzji Komisji 2014/709/UE, jednak rozwiązanie takie, jak dotychczas, nie zostało zaimplementowane do polskiego porządku prawnego.

Transport żywych zwierząt (wyłącznie do uboju) ze strefy „niebieskiej” do innych stref odbywać się może wcześniej ustalonymi trasami, bez możliwości ich modyfikacji (transport skanalizowany).

Wywóz świeżego mięsa pozyskanego ze świń pochodzących z obszaru zagrożenia (strefa „niebieska”) jest zakazany. Z wyjątkiem:

- mięsa pozyskanego od świń, które od urodzenia były utrzymywane poza strefą zagrożenia („niebieska”) oraz strefą objętą ograniczeniami („czerwona”),
- mięsa, które zostało wyprodukowane w rzeźni, zakładzie rozbioru lub przetwórstwa, specjalnie wyznaczonym (na wniosek podmiotu) przez powiatowego lekarza weterynarii do tego celu w sposób zabezpieczający pełne wydzielenie cyklu produkcji.

Obszar objęty ograniczeniami („czerwony”) dotyczy tylko przypadków u dzików i tworzony jest na 24 miesiące od ostatniego przypadku. Przemieszczanie zwierząt w obrębie strefy „czerwonej” możliwe jest między gospodarstwami i do zakładów uboju bez przeprowadzania badań laboratoryjnych. Zwierzęta mogą zostać ubite

w rzeźni znajdującej się w strefie „czerwonej”, a mięso po uboju znakowane jest znakiem w kształcie koła. Jego dystrybucja musi być ograniczona wyłącznie do obszaru Polski.

Przemieszczanie zwierząt poza obszar strefy „czerwonej” możliwe jest do rzeźni położonej poza obszarami objętymi ograniczeniami wyłącznie po spełnieniu następujących wymagań:

- zwierzęta wywożone do rzeźni muszą przebywać na terenie danego gospodarstwa nieprzerwanie przez minimum 30 dni,
- w tym czasie nie mogą być wprowadzane do stada żadne inne zwierzęta,
- należy przeprowadzić badanie laboratoryjne świń ze stada w ciągu 15 dni przed planowanym przemieszczeniem,
- należy wykonać badanie kliniczne 24 godziny przed ubojem,
- wysyłce towarzyszyć muszą świadectwa zdrowia wystawione przez urzędowego lekarza weterynarii.

Strefa ochronna („żółta”)

Strefa ochronna („żółta”) tworzona jest na czas nieokreślony, który zależy od sytuacji epizootycznej. O lokalizacji strefy decyduje Komisja Europejska wraz z państwami członkowskimi. Przemieszczanie zwierząt w obrębie strefy „żółtej” i poza nią do innych obszarów na terytorium Polski możliwe jest między gospodarstwami i do zakładów uboju. Nie ma wymogu przeprowadzania badań laboratoryjnych. Zwierzęta przemieszczane w obrębie strefy, jak i poza nią muszą posiadać świadectwo zdrowia. Co do zasady mięso po uboju w rzeźni znajdującej się poza obszarem strefy „czerwonej” i „niebieskiej” znakowane jest znakiem owalnym, a jego dystrybucja możliwa jest do wszystkich krajów trzecich i wszystkich państw członkowskich (z zachowaniem nakazów w nich obowiązujących).

Strefy, które obejmują obszar zapowietrzony plus obszar zagrożony wokół ognisk ASF (strefa różowa – zakreślona; **ryc. 3**), zostały wyznaczone rozporządzeniem wojewody i poszerzone przez Unię Europejską do granic administracyjnych gmin, w których znajdują się ogniska. O czasie trwania utrzymania strefy decyduje Komisja wraz z krajami członkowskimi (każdorzeczowo przy tworzeniu takiej strefy). Z obszaru tego obowiązuje zakaz wywozu świń z gospodarstwa przez co najmniej 40 dni od ostatniego ogniska. Po 40 dniach powiatowy lekarz weterynarii może z pojedynczego ogniska wysłać świnię do rzeźni najlepiej zlokalizowanej w obszarze zapowietrzonym lub zagrożonym albo żywe świnię do dowolnego zakładu utylizacyjnego celem ich zabicia i utylizacji bądź do

innego zlokalizowanego w strefie zapowietrzony obiekt (gospodarstwo, chlewnia). Przed wysłaniem zwierząt ze strefy zapowietrzony należy przeprowadzić:

- badanie kliniczne 24 godziny przez ubojem,
- wystawienie świadectwa zdrowia przez lekarza weterynarii,
- kontrolę księgi rejestracji zwierząt znajdującej się w gospodarstwie.

Przedstawione regulacje uwidaczniają jednoznacznie, że każde ognisko czy przypadek ASF, także stwierdzony u rolnika posiadającego jedną świnię, generuje ogromne konsekwencje i koszty. Dlatego też interesem wszystkich producentów w naszym kraju oraz zadaniem państwa powinno być jak najszybsze ograniczenie możliwości szerzenia się ASF. Z tego powodu ogromne znaczenie ma likwidacja wszystkich stad przyzagrodowych oraz

istotne ograniczenie populacji dzików. Kluczowym zagadnieniem jest ciągłe podnoszenie świadomości wszystkich stron biorących czynny udział w walce z ASF.

Piśmiennictwo

1. Dyrektywa Rady 2002/60/WE z 27 czerwca 2002 r. ustanawiająca przepisy szczególne w celu zwalczania afrykańskiego pomoru świń oraz zmieniająca dyrektywę 92/119/EWG w zakresie choroby cieszyńskiej i afrykańskiego pomoru świń (Dz.U. L 192 z 20.7.2002).
2. Decyzja Komisji 2003/422/WE z 26 maja 2003 r. zatwierdzająca podręcznik diagnostyczny dotyczący afrykańskiego pomoru świń (Dz.U. L 143 z 11.6.2003).
3. Decyzja wykonawcza Komisji 2014/709/UE z 9 października 2014 r. w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich i uchylająca decyzję wykonawczą 2014/178/UE (Dz.U. L 295 z 11.10.2014 z późn. zm.).
4. Ustawa z 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt.
5. Ustawa z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. 2015 poz. 470).
6. Rozporządzenie MRiRW z 6 maja 2015 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń.
7. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 6 maja 2015 r. w sprawie zwalczania afrykańskiego pomoru świń (Dz.U. z 2015 r. poz. 754).
8. Rozporządzenie MRiRW z 25 lutego 2015 r. w sprawie wprowadzenia w 2015 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz.U. 2015 poz. 316).
9. Rozporządzenie MRiRW z 3 kwietnia 2015 r. w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz.U. 2015 poz. 517).
10. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 7 stycznia 2016 r. w sprawie wprowadzenia w 2016 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz.U. 2016 poz. 70).

Prof. dr hab. Zygmunt Pejsak, Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy, al. Partyzantów 57, 24-100 Puławy, e-mail: zpejsak@piwet.pulawy.pl